

57
ΝΙΚΟΛ. Κ. ΚΑΤΣΑΜΑΝΗΣ
Φιλολόγος

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1205 - 1387

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ὁ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος (1261-1282) ἦταν ὁ ἰκανότερος τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Μόλις ἔγινε αὐτοκράτορας στό Βυζάντιο, ἄρχισε νά ἀνακαταλαμβάνει τίς ἑλληνικές περιοχές. Ἀφοῦ πολέμησε ἐνάντια στό πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας, μπόρεσε νά στεριώσει τήν ἐξουσία του στήν Πελοπόννησο. Ἀπό τούς Ἐνετούς πήρε τά νησιά, τά περισσότερα, τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τό 1264 ξαναπόκτησε ἀπό τούς Βουλγάρους ἕνα μέρος τῆς Μακεδονίας¹. Τό 1265 κατέλαβε ἀπό τό δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου τά Ἰωάννινα. Ἀνάγκασε ἀκόμη τούς Σέρβους καί τούς Βουλγάρους νά ἀναγνωρίσουν τήν κυριαρχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Μέ τά κατορθώματά του αὐτά δίκαια θεωρεῖται ὁ τελευταῖος ἀπό τούς μεγάλους πολεμικούς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου.

Τό ἔργο τοῦ Μιχαήλ² ἀπειλήσε νά καταστρέψει ἐξωτερική ἀπειλή-κρίση³. Ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδεγαβικός, πού ἦταν ἡγεμόνας τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας καί βασιλιάς τῶν δύο Σικελιῶν, ἀγόρασε ἀπό τόν Λατίνο αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Βαλδουίνο Β΄ τά δικαιώματα τοῦ θρόνου. Ἐνωσε λοιπόν τούς ἰσχυρότερους λαούς τῆς Δύσης καί ἐξεστράτευσε κατά τοῦ Βυζαντίου. Κυρίευσε τήν Κέρκυρα, τό Δυρράχιο καί τίς ἀκτές τῆς Ἠπείρου καί ἀναγορεύτηκε βασιλιάς τῆς Ἀλβανίας. Συμμάχησε ἀκόμη καί μέ τούς Σέρβους καί Βουλγάρους. Ὁ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος μέ διπλωματικό τρόπο γλύτωσε τόν κίνδυνο τοῦ Καρόλου⁴.

Μετά τό θάνατο τοῦ Μιχαήλ, ἄρχισε ἡ κατάπτωση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τόν διαδέχτηκε ὁ γιός του Ἀνδρόνικος Β΄ (1282-1328), ὁ ὁποῖος πήρε συνάρχοντα τό γιό του Μιχαήλ Θ΄ (1295-1328) καί μετά τό θάνατο αὐτοῦ τόν ἐγγονό του Ἀνδρόνικο. Οἱ δύο Ἀνδρόνικοι ἤρθαν γρήγορα σέ ρήξη καί προκάλεσαν τό διχασμό τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Β΄ ἦταν στήν Κωνσταντινούπολη καί ὁ ἐγγονός του στήν Ἀδριανούπολη. Τελικά, ὁ παππούς ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καί

1. Γεωργίου Ἰ. Θεοχαρίδου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατά τούς Μέσους χρόνους (285-1354), Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 361.

2. Δ. Ζακυθηνοῦ, Τό Βυζάντιο ἀπό τό 1071 μέχρι τό 1453, ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 117 κ.εξ.

3. G. Ostrogorsky, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, Τόμος 3ος, Ἀθήνα 1972, σελ. 135.

4. Ἐλένης Βουραζέλη-Μαρινάκου, Ἱστορία τῶν Μέσων χρόνων ἀπό τοῦ Μεγάλου Κων/νου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπό τῶν Τούρκων, Ἀθήνα 1966, σελ. 230-231.

ὁ ἔγγονός του ἀνακηρύχτηκε αὐτοκράτορας, ὡς Ἀνδρόνικος Γ' (1328-1341).

Τὸν τελευταῖο διαδέχεται ὁ γιός του Ἰωάννης Ε' (1341-1391). Αὐτὸς ὡς ἀνήλικος ἐπιτροπεύταν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Καντακουζηνό. Ἡ μητέρα τοῦ βασιλιᾶ Ἄννα τῆς Σαβοΐας, θέλοντας νὰ ἀναλάβει αὐτὴ τὴν ἐπιτροπεία, συνεννοήθηκε μὲ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Καντακουζηνοῦ. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὁ τελευταῖος, ὑποστηριζόμενος καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους, ἔγινε αὐτοκράτορας στὸ Διδυμότειχο μὲ τὴν ἐπωνυμία Ἰωάννης ΣΤ' (1341-1355) μὲ ἐξουσία στὴ Θράκη, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης Ε' περιορίστηκε στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Καντακουζηνός, παρὰ τὴ μεγάλη του παιδεία καὶ τὴν ἰκανότητά του ὡς ἱστορικοῦ συγγραφέα, μὲ τὴ φιλοδοξία του προξένησε πολλές συμφορές στὸ κράτος. Ἐγινε σύμμαχος τῶν Τούρκων, δίνοντας στὸ γέροντα Ὁρχάν τὴ δεκατριάχρονη κόρη του. Περίπου τὰ ἴδια μέσα χρησιμοποίησε καὶ ὁ Ἰωάννης Ε'. Καὶ οἱ δύο, χωρὶς αἴσθημα εὐθύνης, προσκαλοῦσαν σὲ βοήθεια τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους, προσφέροντας μεγάλα χρηματικά ποσὰ καὶ ἐδάφη.

Οἱ ταραχές συνεχίστηκαν καὶ μὲ τοὺς Ἀνδρόνικο Δ' (1376-1379) καὶ Ἰωάννη Ζ' (1390). Ὁ Μανουὴλ ὁ Β', γιός τοῦ Ἰωάννη Ε', διακρινόταν γιὰ τίς ἀρετές του, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ σώσει τὸ κράτος⁵. Στὸ διάστημα ποὺ κυβέρνησε (1391-1425) οἱ Τούρκοι ἀσυγκράτητα κυρίευαν τὴ μιά περιοχὴ μετὰ τὴν ἄλλη. Ἀκολουθεῖ ὁ Ἰωάννης Η' (1425-1448) καὶ, τελευταῖος, ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος.

ΜΕΡΟΣ Α' 1205 - 1371

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204, οἱ Σέρρες εἶχαν ἐνταχθεῖ στὸ βασιλεῖο τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖο παραχωρήθηκε στὸν μαρκήσιο Βονιφάτιο Μομφερατικό. Λέγεται πὼς ἡ πόλη τῶν Σερρών παραδόθηκε χωρὶς καμιά ἀντίσταση.

Στὶς 15 Ἀπριλίου 1205 ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Α' ἢ Ἰωαννίτσης νίκησε στὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης τοὺς Φράγκους καὶ αἰχμαλώτισε τὸν αὐτοκράτορά τους Βαλδουίνο. Ἐκστρατεύοντας κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης κυρίευσε τίς Σέρρες τὸ 1206⁶. Ἡ ἀντίσταση τῆς φρα-

5. Ἀ. Ἀ. Βασιλίεφ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, Ἀθήνα 1966, ἐκδόσεις Μπεργαδῆ, σελ. 782 κέξ.

6. Γ. Καφταντζῆ, Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καὶ τώρα. Σέρρες 1985, σελ. 85, παράθεμα 9. Γ. Ἀκροπολίτης, Χρονικὴ συγγραφή, ἔκδοση Βόννης 1836, σελ. 80. Ἐπίσης Νικήτα Χωνιάτη, Χρονικὴ διήγησις, ἔκδοση Βόννης 1835, σελ. 816: «Ὀῦκοῦν ἀφιγμένος ἐς Σέρρας μετὰ τῶν ἐκεῖσε Λατίνων συρρήγνουσι πόλεμον, καὶ μεθ' αἰμάτων ρεύσεις πολλὰς καὶ τούτων νικητὴς ἀναδείκνυται. Οἱ γὰρ Λατῖνοι τῷ σφετέρῳ τε ἀκριβεῖ πρὸς τὰς μάχας καὶ τῷ τῆς αὐτεμβολῆς ἐτοιμῷ τὸν Ἰωάννην δεξάμενοι πολλοὺς τῶν ὑπ' αὐτὸν

γκικῆς φρουράς ἦταν ἀδύνατη. Ὁλόκληρη ἡ φρουρά στάλθηκε στή Βουλγαρία, ἐνώ ἡ πόλη «σκάπτεται ἐκ θεμελίων». Ἀπό τή σπουδαία αὐτή πόλη δέν ἔμεινε τίποτε, παρά «γῆ πρός ἄροσιν».⁷

Οἱ Σέρρες ἔμειναν μόνο δύο χρόνια ὑπό τή βουλγαρική κυριαρχία. Ἐλευθερώθηκαν ἀπό τόν Βονιφάτιο Μομφερατικό, ὁ ὁποῖος διατήρησε τήν ἐξουσία του μέχρι τό 1208, ὅποτε καί πέθανε. Στή συνέχεια καί μέχρι τό 1220 ἐξακολούθει τήν κατοχή τῆς πόλης τῶν Σερρών ὁ Δημήτριος Μομφερατικός.

Τό 1221 ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος Δούκας Ἄγγελος κατέλαβε τίς Σέρρες μετά ἀπό πολιορκία, ἀφῶ παραδόθηκε ἡ λατινική φρουρά. Τό Μάρτιο τοῦ 1223 ὁ αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινούπολης Ροβέρτος ντε Κουρτενέ ἔστειλε στρατεύματα γιά νά καταλάβουν τίς Σέρρες καί νά ἐμποδίσουν τόν Θεόδωρο νά πάρει τή Θεσσαλονίκη. Ὁ τελευταῖος νίκησε τούς Φράγκους, αἰχμαλώτισε τόν ἀρχηγό τους καί τό 1224 μπήκε στή Θεσσαλονίκη.⁸

Τήν ἄνοιξη τοῦ 1230 ὁ Θεόδωρος ξεκίνησε ἀπό τή Θεσσαλονίκη γιά τήν κατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης, ἐνισχυμένος μέ ἰταλικό ἐπικουρικό σῶμα. Ὅταν ἔφτασε ὁμως στήν Ἀδριανούπολη στράφηκε στά βόρεια καί παράδοξα μπήκε στή Βουλγαρία. Ὁ Θεόδωρος δέν περίμενε σοβαρή ἀντίδραση ἀπό τούς Βουλγάρους. Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Β΄ Ἀσάν, γιός τοῦ Ἰωαννίτση, ἐνισχυμένος μέ τούς Κομάνους, προσπάθησε νά ἀποκρούσει τήν εἰσβολή. Ἡ σύγκρουση ἔγινε στήν Κλοκοτνίτσα, ἀνάμεσα στήν Ἀδριανούπολη καί τή Φιλιππούπολη, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1230⁹. Ὁ στρατός τοῦ Θεοδώρου καταστράφηκε καί ὁ ἴδιος πιάστηκε αἰχμάλωτος. Ὁ Ἀσάν ἐκμεταλλευόμενος τή νίκη του, μέ γρήγορη προέλαση κατέλαβε τά μακεδονικά ὄχυρά τοῦ Θεοδώρου. Ἔτσι καί οἱ Σέρρες χάθηκαν γιά τό δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου¹⁰.

Ἡ δεύτερη αὐτή κατοχή τῶν Σερρών ἀπό τούς Βουλγάρους ἦταν διαρκείας 15 περίπου χρόνων, δηλαδή ἀπό τό 1230 μέχρι τό 1245. Τότε ὁ αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας Ἰωάννης Δούκας Βατάτσης, ἐκμεταλλευόμενος τήν ἀνηλικιότητα τοῦ Καλλιμάνη, πού ἦταν διάδοχος τοῦ Ἀσάν, ἀφῶ πέρασε τόν Ἑλλάσποντο, ἀνακατέλαβε ὀλόκληρη τήν ἐνδιάμεση περιοχή καί μπήκε στίς Σέρρες ὑπό στίς ἐπευφημίες τῶν κατοίκων. Τήν

κατέτρωσαν μετ' οὐ πολύ δέ ἡττηθέν τό Λατινικόν καί πρός τήν πόλιν τὰς Σέρρας, καί εἰσω τῶν τειχιωμῶν συνεισιπίπτουσιν οἱ τῶν φεγγόντων ὀπίσω φερόμενοι Βλάχοι τε καί Ρωμαῖοι. Καί οὕτως ἡ πόλις εἶχετο...».

7. Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρών, 1383-1913. Ἀθήναι 1966², σελ. 25.

8. Γ. Ἰ. Θεοχαρίδου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, ὅ.π., σελ. 328.

9. Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἐκδοση Βόννης, σελ. 45, καί ἐκδοση Λευψίας, σελ. 42.

10. Γ. Ἰ. Θεοχαρίδου, ὅ.π., σελ. 332, καί Ἀκροπολίτης ὅ.π., κεφ. 25, 5β, σελ. 46, (ἐκδοση Βόννης).

πόλη παρέδωσε ο Βούλγαρος φρούραρχος Δραγωγιάς¹¹. Οι Σέρρες τήν εποχή αυτή είχαν κατακτήσει ένα άσημαντο χωριό¹².

Μετά τήν ανακατάληψη τής Πόλης τό 1261 και τό διώξιμο τών Φράγκων, οί Σέρρες έγιναν και πάλι μιá σπουδαία πόλη. Στο έξις εμφανίζονται πιά ως πρωτεύουσα ξεχωριστού Θέματος, δηλαδή του Θέματος Σερρών ή Σερρών και Στρυμόνος, ενώ πρώτα υπάγονταν στο θέμα Βολεροῦ και Στρυμόνος, του οποίου πρωτεύουσα ήταν ή Χριστούπολη (Καβάλα). Διοικητές στην πόλη τών Σερρών όρίζονται γόνοι και συγγενείς τών αυτοκρατόρων, όπως του Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου. Τό 1282 διαδέχεται τόν Μιχαήλ, πού πέθανε, ο 'Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος¹³.

Τό πρώτο έγγραφο μετά τήν παλινόρθωση, πού μιλάει ρητά γιά Θεματική διοικητική διαίρεση, είναι τό απογραφικό έγγραφο τών κτημάτων τής Μονής Βατοπεδίου του απογραφέως «του Θέματος Βολεροῦ και Μοσυνοπόλεως, Σερρών και Στρυμόνος» 'Ιωάννου Παναρέτου, του έτους 1297. Λέγει χαρακτηριστικά: «Θείω και Βασιλικῶ προσκνητηῶ όρισμῶ τήν απογραφικήν έξισωσιν και αποκατάστασιν του Θέματος Βολεροῦ και Μοσυνοπόλεως, Σερρών και Στρυμόνος ποιούμενοι...»¹⁴.

Οί πληροφορίες τών άγιορείτικων εγγράφων περιορίζονται μόνο στην περιοχή μεταξύ τών ποταμῶν 'Αξιού και Νέστου, ή όποία χωρίζεται μέ τόν ποταμό Στρυμόνα στην Κεντρική και 'Ανατολική Μακεδονία¹⁵, όπου οί άγιορείτικες μονές είχαν κτήματα και ή όποία καλύπτεται από τά θέματα Θεσσαλονίκης και Σερρών-Στρυμόνος. Μέσα από τά κείμενα λοιπόν αυτά μαθαίνουμε τήν περιπετειώδη ζωή του Θέματος Σερρών.

Η έκταση του θέματος υποδιαιρούνταν σε «τούρμας». Κάθε τούρμα διαιρούνταν σε «δρούγους». Κάθε δρούγος υποδιαιρείτο σε «βάνδα». Έκ τών βάνδων σχηματίστηκαν τά κατεπανίκια¹⁶, καπετανίκια, και κατεπάνος (καπετάνιος < κατ' έπάνω), ο διοικητής του κατεπανικίου.

Τά άγιορείτικα έγγραφα μās βοηθούν νά βρούμε πέντε κατεπανίκια του θέματος Σερρών - Στρυμόνος. Από αυτά τέσσερα αναφέρονται ρητά στα έγγραφα και είναι: 1. Ζαβαλτίας ή Παραστρύμονου (ή Παραλιμνία), 2. Ποπολίας ή Λυκοσχίσματος, 3. Ζιχνῶν, 4. Σερρών¹⁷.

Γιά τήν πόλη τών Σερρών έδειξαν ξεχωριστό ενδιαφέρον τόσο ο 'Ανδρόνικος Παλαιολόγος ο Πρεσβύτερος, όσο και ο έγγονός αυτού 'Ανδρόνικος ο νεότερος. Στην εποχή του τελευταίου, τό 1329, μέ ιδιαίτε-

11. 'Ακροπολίτης, Βόννης σελ. 77-85, έκδοση Λειψίας σελ. 72-79.

12. Τό ίδιο, έκδοση Βόννης σελ. 80-82, παράργ. 44.

13. 'Α. 'Α. Βασίλειφ, ό.π., σελ. 723.

14. Γ. 'Ι. Θεοχαρίδου, ό.π., σελ. 363-364.

15. Γ. 'Ι. Θεοχαρίδου, ό.π., σελ. 365.

16. Του ίδιου, σελ. 366.

17. Γ. 'Ι. Θεοχαρίδου, Καπετανίκια τής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1954.

ρο πρόσταγμα προβιβάζεται σέ μητροπολίτη ό άγιος Ίωάννης (Ίωακείμ, μητροπολίτης Ζιχνών 1258-1333). Βέβαια τό πρόσταγμα συνοδευόταν και από απόφαση του πατριάρχη τής Κωνσταντινούπολης Ήσαία. Ό άγιος Ίωάννης, στην ούσία δεύτερος κτίτορας τής Ίερās Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών (πρώτος κτίτορας ήταν ό θεϊός του από πατέρα όσιος Ίωαννίκιος) έθεσε τήν Ίερά Μονή υπό τήν ύψηλή προστασία των διαφόρων αυτοκρατόρων και ισχυρών του Βυζαντίου, όπως των Άνδρονίκων Β΄ και Γ΄ Παλαιολόγων, Σιμωνίδας, θυγατέρας Άνδρονίκου Β΄, γυναίκας του κράλη τής Σερβίας Μιλούτιν Νεμάνιτς (έφορος) και Ίωάννη Καντακουζηνού, μέ αποτέλεσμα νά καταστεί τό Μοναστήρι ένα από τά πιό περιλαμπρα και όνομαστά τής Μακεδονίας¹⁸.

Η έμφύλια διαμάχη, στην αρχή, μεταξύ των δύο Άνδρονίκων και στη συνέχεια ή διχόνοια ανάμεσα στό παιδί του τελευταίου Άνδρονίκου και του Ίωάννη Καντακουζηνού ταλαιπώρησαν πάρα πολύ ιδιαίτερα τίς Σέρρες¹⁹.

Οί Σέρρες ενίσχυσαν μέ κάθε τρόπο τήν Άννα τήν Παλαιολογίνα, πού ήταν μητέρα και κηδεμόνας του ανήλικου Ίωάννη Ε΄, στον άγώνα εναντίον του Καντακουζηνού. Ό τελευταίος αισθανόταν μεγάλη πίκρα, καθώς και πολλά κτήματα είχε εκεί και έφορος διορισμένος ήταν από τον ιδρυτή τής Μονής και πολλούς άλλους δεσμούς μέ τήν πόλη των Σερρών είχε, σύμφωνα μέ όσα αναφέρει ό ίδιος στην ιστορική του συγγραφή.

Γιά τους λόγους πού αναφέρθηκαν, ό Καντακουζηνός προσπάθησε νά καταλάβει τήν πόλη των Σερρών, καθώς τή θεωρούσε μεγάλη και θαυμαστή. Μέ τή βοήθεια των Σέρβων, μέ τους όποιους είχε συνάψει συμμαχία, έπιχείρησε μέ πολιορκίες νά γίνει κύριος τής πόλης, αλλά απέτυχε και γιατί προσέβαλαν οι Σερραίοι σθεναρή αντίσταση, αλλά και λόγω τής έπιδημίας πού ενέσκηψε στα σερβικά στρατεύματα²⁰.

Στοιχείο, πού αποδεικνύει τίς διαθέσεις και τά αισθήματα των Σερραίων, είναι και ό τρόπος πού ύποδέχτηκαν τον πρεσβευτή του Καντακουζηνού, σέ μία προσπάθεια του τελευταίου νά τους πάρει μέ τό μέρος του. Έξαγριωμένοι οι κάτοικοι τής πόλης έσφαξαν τον πρεσβευτή και αφού κομμάτιασαν σέ τέσσερα μέρη τό σώμα του τό κρέμασαν στους τέσσερις Πύργους.

Τήν κατάσταση αυτή τής έμφύλιας διαμάχης, πού επικρατούσε στό Βυζάντιο, έκμεταλλεύτηκε μέ τον καλύτερο τρόπο ό κράλης των Σέρβων Στέφανος Δουσάν. Βέβαια ύπήρχε και ή αντιπάθεια των Σερραίων προς

18. Σεραϊκή Προσωπογραφία, έκδοση Σ.Π.Ε., 1971, σελ. 8.

19. Καντακουζηνός II, σελ. 192.

20. Καντακουζηνός I, σελ. 459, και II, σελ. 25.

τόν Καντακουζηνό και έτσι με σειρά λεηλασιών προσπάθησε να εξαναγκάσει τους ταλαιπωρημένους κατοίκους σε ύποταγή. Τελικά, μετά από παρασπονδία και προδοσία, στις 24 Σεπτεμβρίου μπαίνει ο Δουσάν στην πόλη (1345)²¹ και στον Μητροπολιτικό ναό, όπου λειτουργήθηκε, αναγορεύτηκε αυτοκράτορας²².

Τό 1345 η Μητρόπολη των Σερρών περιήλθε στον αρχιεπίσκοπο Πεκίου και Σερβίας, ο οποίος μέχρι τό 1368 διόρισε διαδοχικά τρεις τουλάχιστον Σέρβους μητροπολίτες. Τή χρονιά αυτή με απόφαση του δεσπότη²³ Ιωάννη Ούγκλεση ξαναδόθηκε στον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης μαζί με όλες τις εκκλησίες του σερβικού κράτους των Σερρών. Ο Δουσάν προσάρτησε στο κράτος του την Άλβανία, Ήπειρο, Θεσσαλία, Ακαρνανία, Ανατολική Χαλκιδική και ολόκληρη τη Μακεδονία εκτός από τη Θεσσαλονίκη²⁴.

Είναι αλήθεια ότι κατά τά 25 χρόνια της ζωής του σερβικού κράτους των Σερρών παρατηρείται διείσδυση Σέρβων ιερωμένων στο "Άγιον Όρος και τό Πρωτάτο προεδρεύεται από Σέρβους²⁵.

Ο Lemerle, εξιστορώντας τις συγκρούσεις Ελλήνων και Σέρβων στην Ανατολική Μακεδονία²⁶, έχει τή γνώμη ότι τά σερβικά στρατεύματα κατείχαν γερά την περιοχή των Φιλίππων και πώς ανάμεσα στα ελληνικά χωριά «Ρωμαίων μόνον όντα, ύπήκοα δέ Τριβαλοίς εκ πολλού», όπως γράφει ο Γρηγοράς²⁷, είχε γίνει, έστω σε μικρή έκταση, έποικισμός σερβικού πληθυσμού.

Ο άξιόπιστος Γάλλος περιηγητής Bellon σημειώνει²⁸ ότι έξω από τις Σέρρες, στα χωριά, μιλούσαν ελληνικά και σερβικά. Κατά τή διάρκεια όμως της τουρκοκρατίας οι έποικοι αυτοί εξελληνίζονται ή συγχωνεύονται με Βουλγάρους που κατεβαίνουν από βορρά για να βρουν εργασία.

21. Καντακουζηνός III, 32.

22. Α. Βασιλιεφ, Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ό.π., σελ. 766.

23. Στην περίοδο της σερβοκρατίας ονόμαζαν τους κυβερνήτες του κράτους των Σερρών δέσποινα ή δεσπότη. Ο ίδιος ο Ούγκλεσης αυτοαποκαλούνταν δεσπότης και αυτοκράτορας. Τό διοικητή (ζουπάνο) περιοχής (ζούπας) προσαγόρευαν: «Μέγα ζουπάνο, εύτυχέστατο, έλλαμπρότατο και στρατηγικότατο» (Σερραϊκός Νομοκάνονας, τίτλ. χξη').

24. W. Durant, Παγκόσμιος Ιστορία Πολιτισμού, μετάφρ. Κ. Παπαροόδου, Άθήνα 1959, τόμ. ΣΤ', σελ. 214: «Ο μέγας άνήρ της Σερβίας κατ' αυτόν τόν αιώνα (14ο) ύπήρξε ο Στέφανος Δουσάν. Ο πατήρ του Στέφανος Ούρεσης Γ' τόν γέννησε κατά μία βραχεία έκτροπή από τή μονογαμία, του έδωσε τό θωπευτικό όνομα Dusa που σημαίνει ψυχή και τόν έστειψε επίδοξο διάδοχο. Όταν ήλθε ένας άλλος νομιμότατος υίός και έλαβε χαιδευτικά όνόματα με τή σειρά του, ο Στέφανος εξεθρόνισε τόν πατέρα του, άφησε να τόν στραγγάλισουν και έκυβέρνησε τήν Σερβίαν με ισχυράν χείρα επί μίαν γενεάν...».

25. Ostrogorskij, Τό Σερβικό κράτος των Σερρών, σελ. 115.

26. P. Lemerle, Phillippes et la Macedoine orientale al epoque chretienne et byzantine, Paris 1954.

27. Lemerle, Phillippes, σελ. 206.

28. P. Bellon, Les observations de plusieurs singularitez et choses memorables, trouvees en Grece κλπ., Paris 1553, σελ. 57α.

Οί συνεχιζόμενες αυτές συγχωνεύσεις τών Σλαύων μεταξύ τους ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά κερδίζει περισσότερο ἔδαφος καί τελικά νά ἐπιβληθεῖ τό βουλγαρικό στοιχείο. Ἔτσι τελικά οἱ λίγοι ἀπόγονοι τών Σέρβων στήν περιοχή τών Σερρών ἀφομοιώνονται εἴτε ἀπό τούς Ἕλληνες εἴτε ἀπό τούς Βουλγάρους. Πιθανόν νά σημειώθηκε καί ἐκσλαβισμός Ἑλλήνων, ὅπως καί ἐξελληνισμός Βουλγάρων.

Στίς Σέρρες, ὅπως καί στήν ὑπόλοιπη Μακεδονία, ἡ κοινωνική κατάσταση δέν διαφέρει ἀπό τήν ἀντίστοιχη τών ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ Σέρβοι ἡγεμόνες δέν ἀλλάζουν καθόλου τό κοινοτικό καθεστῶς. Καί αὐτοί, ὅπως καί οἱ Βυζαντινοί, μοιράζουν γῆ σέ στρατιωτικούς καί σέ μοναστήρια. Ὑπάρχουν πολλά δωρητήρια ἔγγραφα δεσποτῶν ἢ ιδιωτῶν γιά μοναστήρια τῆς Μακεδονίας. Ἀπέναντι σ' αὐτήν τήν «ἐπίθεση» τών Σλαύων ἐποίκων, οἱ Σερραῖοι ὄρθωσαν τό ἀνάστημά τους, διαφυλάττοντας τήν πολιτιστική τους ταυτότητα²⁹.

Στίς Σέρρες, ὁ Σέρβος κρᾶλης δέχεται τήν ἐξέχουσα δημογραφική, πολιτική καί κοινωνική θέση τών Ἑλλήνων καί διορίζει Ἕλληνες ἀξιωματούχους στό κράτος του. Ἐνῶ οἱ ἀνώτατες διοικητικές ἀρμοδιότητες δίδονται στούς Σέρβους, τά ἀξιώματα τών τοπικῶν ἀρχῶν, κοινοτικῶν ἀρχόντων, ἔχουν μείνει κατά κύριο λόγο στούς Ἕλληνες.

Εἶναι ἀνάγκη, στό σημεῖο αὐτό, νά γίνει λόγος γιά τό σύστημα τῆς αὐτοδιοίκησης τών Σερρών, κατά τούς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους. Ἡ πόλη διοικοῦνταν ἀπό τά πιό σπουδαῖα πρόσωπα τοῦ τόπου, πού ἀποτελοῦσαν ἓνα σῶμα, τό ὁποῖο στά βυζαντινά χρόνια εἶναι γνωστό μέ τό ὄνομα «σύγκλητος».

Ἡ «σύγκλητος» στήν οὐσία ἀντιμετωπίζει τίς ἀνάγκες τῆς κοινότητος καί μαζί μέ τήν «κεφαλή» τῆς πόλης κυβερνᾷ τόν τόπο. Κατά συνέπεια, παίζει μεγάλο ρόλο στή ζωή τών Σερρών κατά τά ταραγμένα ἐκεῖνα χρόνια, καθῶς οἱ τοπικές αὐτές ἀρχές ἔπρεπε νά πάρουν γρήγορα ἀποφάσεις γιά σημαντικά ζητήματα. Ἡ «σύγκλητος» τών Σερρών φαίνεται πῶς εἶναι δωδεκαμελής, ὅπως ἀκριβῶς καί στό διάστημα τῆς τουρκοκρατίας.

Μέ τήν τοπική αὐτοδιοίκηση συνυπάρχουν καί τά ἐκκλησιαστικά δικαστήρια. Εἶναι πολύ σημαντικό τό γεγονός ὅτι στή διοίκηση καί στά δικαστήρια τοῦ σερβικοῦ κράτους τών Σερρών ἐπικράτησε ἡ ἑλληνική γλώσσα, κάτι πού σημαίνει πῶς οἱ ὑπάλληλοι σ' αὐτές τίς ὑπηρεσίες, κατά τό μεγαλύτερο μέρος, ἦταν Ἕλληνες.

Τό προσωρινό σερβικό κράτος τών Σερρών ἔμεινε ἑλληνικό στή σύνθεση καί ἦταν ἐπόμενο νά ὑποκύψει στήν ἑλληνική ἐκπολιτιστική

29. Ostrogorskij, Τό Σερβικό κράτος τών Σερρών, ὁ.π., σελ. 102-105.

ἀκτινοβολία. Γενικά, ανάμεσα στά επίσημα πρόσωπα υπάρχουν περισσότεροι Έλληνες παρά Σέρβοι. Αναφέρονται ὁ μέγας ἐταιρειάρχης (στρατηγός) κύρ Ἰωάννης ὁ Μαργαρίτης καί διάφοροι ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι τῶν Σερρῶν, ὁ «μέγας πριμικήριος» (ἀνώτατος διοικητής) Μιχαήλ Ἀβραμπακάς, ὁ «μέγας παπίας» (ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος τῶν ἀνακτόρων) Δούκας Νεστόγγος, ὁ «μέγας τσαούσιος» (ἀρχηγός τῆς σωματοφυλακῆς) κύρ Καρδάμης Παλαιολόγος, ὁ «καθολικός κριτής» καί «ἐπί τοῦ στρατοῦ» «κύρ Ὀρέστης», ὁ γνωστός καί ἀπό τῆ σωζόμενη ἐπιγραφή ὡς κτίτορας τοῦ πύργου τοῦ κάστρου τῶν Σερρῶν³⁰.

Ὁ Ostrogorskij, μελετώντας τά πρακτικά τῶν Βυζαντινῶν ἀπογραφῶν, πού καταγράφουν τά χωριά, τά νοικοκυριά τοῦ χωριοῦ, τό ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη καί τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, τό εἶδος καί τό μέγεθος τῶν κτημάτων του, τόν ἀριθμό τῶν ζώων καί τό ποσό τοῦ φόρου πού ὑποχρεώνεται νά πληρώνει, καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι τά σλαβικά ὀνόματα, προσωπικά καί οἰκογενειακά, εἶναι πολύ περισσότερα στήν περιφέρεια τοῦ Θέματος Σερρῶν καί Στρυμόνος παρά στή Χαλκιδική καί στό Θέμα Θεσσαλονίκης. Παντοῦ ὅμως τά ἑλληνικά χριστιανικά ὀνόματα εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότερα. Ὁ ἴδιος ἱστορικός, σχετικά μέ τά τοπωνύμια, ἰσχυρίζεται ὅτι τά σλαβικά εἶναι περισσότερα ἀπό τά ἑλληνικά. Σχετικές εἶναι καί οἱ παρατηρήσεις τόσο τοῦ Στίλπ. Κυριακίδη ὅσο καί τοῦ Lemerle³¹.

Τό 1355 πεθαίνει ὁ Στέφανος Δουσάν³² καί διαλύεται ἡ μεγάλη αὐτοκρατορία του. Ἀνάμεσα στά κράτη πού ἰδρύονται ξεχωριστή θέση κατέχει τό κρατίδιο τῶν Σερρῶν, πού ἐξουσιάζεται ἀπό τό γιό του Οὐρο καί τῆ μητέρα του Ἐλισάβετ μοναχή.

Τόν Αὐγούστο ἢ τό Σεπτέμβριο ὅμως τοῦ 1365 ἡ ἐξουσία τῶν Σερρῶν περιέρχεται στά χέρια τοῦ Οὐγκλεση³³. Στήν ἐποχή του τό δικαστήριο τῆς Μητροπόλης Σερρῶν ἀποτελοῦσαν ὁ Μητροπολίτης μέ τόν κλῆρο του καί μερικούς ἀξιωματούχους. Στήν περίοδο τῆς αὐτοκράτειρας Ἐλένης (πρώην Ἐλισάβετ) ὁ Μητροπολίτης προήδρευε στό δικαστήριο, ὅμως τό 1366 τῆ θέση του κρατᾷ ὁ Οὐγκλεσης. Ἡ δικαστική σύνθεση γινόταν ἀπό μέλη «τῶν τε τῆς βασιλείας καί τῶν τε τῆς πολιτείας». Ἀπό τά πρακτικά

30. Ἀποστόλου Ἐ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 21.

31. Τοῦ ἰδίου, σελ. 23.

32. Κ. Ζησίου, Μακεδονίας χριστιανικά μνημεῖα, ἐν Ἀθήναις 1914, σελ. 113 (σημείωμα στό τυπικό τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Σάββα, πού ὑπῆρχε στή Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν).

33. Σέ χρυσόβουλο τοῦ Ἰωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, πού ἐκδόθηκε τό Σεπτέμβριο τοῦ 1365, προσαγορεύεται «ὁ περιπόθητος ἀνεμῖός τῆς ὑψηλοτάτης δεσποίνης Σερβίας καί περιπόθητου ἀδελφῆς τῆς βασιλείας μου, εὐτυχέστατος δεσπότης τῆς Σερβίας κύρ Ἰωάννης ὁ Οὐγκλεσης».

τοῦ 1366 μαθαίνουμε ὅτι ὁ Μητροπολίτης Σερρών μετά ἀπό ἐντολή τοῦ δεσπότη δικάζει τήν ὑπόθεση τοῦ Ἰσαρη καί τῶν μοναχῶν Χιλανδαρίου μαζί μέ τέσσερις ἀντιπροσώπους τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τρεῖς κοσμικούς ἀξιωματούχους. Ἀπό τοὺς τέσσερις ἀντιπροσώπους τοῦ Ἁγίου Ὄρους μόνο ἓνας ἦταν Ἕλληνας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τρεῖς Σέρβοι³⁴.

Τήν ἀνοιξη τοῦ 1364 ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης Ε' στέλνει τόν πατριάρχη Κάλλιστο στίς Σέρρες ἐπικεφαλῆς ἀποστολῆς, στήν ὁποία ἡ χήρα τοῦ Δουσάν (Ἑλένη) εἰτοίμασε σπουδαία ὑποδοχή. Ὅπως γράφει ὁ Καντακουζηνός, σκοπός τῆς ἀποστολῆς ἦταν ἡ σύναψη συμμαχίας μέ τοὺς Σέρβους γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς τουρκικῆς ἀπειλῆς³⁵. Ἴσως βέβαια νά ἐπιδιωκόταν μέ τήν ἀποστολή αὐτή ἡ ἀποκατάσταση τῶν διαταραγμένων σχέσεων ἀνάμεσα στίς δύο Ἐκκλησίες. Ὁ Κάλλιστος ὁμως ἀρρώστησε καί πέθανε ξαφνικά. Ἡ Ἑλένη τοῦ ἔκανε μεγαλοπρεπῆ κηδεῖα, ὅπου κλήθηκαν καί παραβρέθηκαν ἄρχοντες καί κληρικοί ἀπό ὅλη τή χώρα καί μοναχοί ἀπό τό Ἅγιον Ὄρος. Θάφτηκε στή Μητρόπολη Σερρών.

Διατυπώθηκε ἡ εἰκασία πῶς τόν δηλητηρίασαν οἱ Σέρβοι κληρικοί, γιατί δέν ἤθελαν τήν ἔνωση, ἢ ἡ Ἑλένη, γιατί ὁ Κάλλιστος εἶχε ἀφορίσει τόν Δουσάν³⁶. Ἡ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπογράφηκε τό 1369. Ἀκολούθησε καί προσπάθεια γιά σύναψη στρατιωτικῆς συμφωνίας τό 1371. Στίς 26 Σεπτεμβρίου 1371 στή Μαρίτσα ὁ σερβικός στρατός μέ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἀδελφούς Βούλκασιν καί τόν Οὐγκλεση, πού σκοτώθηκαν, διαλύθηκε ἀπό τίς τουρκικές δυνάμεις πού εἶχαν ἀρχηγό τόν Χατζηίλ Μπέη³⁷.

34. Γ. Καφταντζή, *Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα*, ὁ.π., σελ. 90.

35. Καντακουζηνός (ἔκδοση Βιέννης) 4, 50.

36. Ὁ Κάλλιστος πατριάρχεψε δύο φορές: ἀπό 10 Ἰουνίου 1350-Νοέμβριο 1353 καί ἀπό Ἰανουάριο 1355-Αὐγούστο 1364 (G. Ostrogorski, *Serska Oblast Posll Dusanove Smati*, Beograd 1965, σελ.102). Ὁ Α. Βακαλόπουλος («Μακεδονία», Ἀθήνα 1982, σελ. 314) ὀρίζει χρονολογία τῆς ἀποστολῆς τό καλοκαίρι τοῦ 1363. Κατά τόν Γεδεών (Πατρ. πίνακες, σελ. 429) ὁ Κάλλιστος πέθανε στίς Φέρες τῆς Θεσσαλίας τό 1363.

37. Ἡσαΐας, *Χρονικό*. Ἐκδοση Ν. Νικολάου, *Σερραϊκά Χρονικά Γ'* (1959), σελ. 243: *Καί ἐστράτευσε ὁ δεσπότης Οὐγκλεσης μέ ὅλους τοὺς στρατιῶτες, Σέρβους καί Ρωμαίους καί τοῦ ἀδελφοῦ του κράλη Βουλκασίνου καί ἄλλων πολλῶν ἀρχόντων, περίπου ἐξήντα χιλιάδες ἄνδρες διαλεχτοί, καί ἦρθαν στή Μακεδονία νά διώξουνε τοὺς Τούρκους...». W. Durant, ὁ.π. σελ. 215: *Ἐνα στρατεύμα ἀπό Σέρβους, Οὐγγρους καί Βλάχους, ἐβάδισε τολμηρῶς κατά τῆς Ἀδριανουπόλεως. Εἰς τόν ποταμόν Ἐβρον ἐόρτασαν τήν ἄνευ ἀντιστάσεως προέλασιν των μέ ἓνα συμπόσιον... πολλοί ἐφρονεύθησαν πρὶν προφτάσων νά ὀπλιστοῦν, πολλοί ἐπνίγησαν προσηπαθοῦντες νά ὑποχωρήσουν πέραν τοῦ ποταμοῦ· οἱ ὑπόλοιποι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν (1371)*.*

Ἐπίσης Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν ΕΣΣΔ «Παγκόσμια Ἱστορία» μετάφρ. Ἀ. Σαραντόπουλου, Ἀθήνα 1959, τόμ. Γ2, σελ. 1152: «...Ἡ ξεγνοιασιά τῆς διοίκησης τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ πού εἶχε μεθύσει ἀπό τίς προηγούμενες ἐπιτυχίες της, γίνεται αἰτία νά νικηθεῖ καί νά ἐκμηδενιστεῖ ἀπό τόν τουρκικό στρατό στή μάχη πού ἔγινε κοντά στόν Ἐβρο στίς 26 Σεπτεμβρίου τοῦ 1371 ὁ στρατός τῶν Σερβομακεδόνων πού ἔφτανε τίς 60.000».

ΜΕΡΟΣ Β' 1371 - 1400

Στή δεκαετία 1360 - 1370 τὰ ὄρια τοῦ κράτους τῶν Σερρῶν ὑπό σερβική κατοχή δέν ἦσαν μέ ἀκρίβεια γνωστά. Φαίνεται ὅμως πῶς περιελάμβαναν πρὸς Β. τὸ Μελένικο καί τή Στρούμνιτσα, πρὸς Ν. τήν Ἀνατολική Χαλκιδική μέ τὸ Ἅγιον Ὅρος, πρὸς Δ. ἔφταναν μέχρι τή Δοϊράνη καί πρὸς Α. μέχρι τή λίμνη Μπορού (Βιστωνίτιδα) ἢ καί ἀνατολικότερα.

Σχετικά μέ τὰ γεγονότα πού ἀκολούθησαν τὸ τέλος τοῦ Οὐγκλεση, οἱ πηγές³⁸ οἱ προερχόμενες ἀπὸ τὸν βυζαντινὸ χῶρο σιωποῦν, ἐνῶ οἱ τουρκικὲς εἶναι ἀόριστες. Πάντως ὁ ἱστορικός τοῦ 15ου αἰῶνα Δούκας παρατηρεῖ πῶς μέ τίς μαζικὲς αἰχμαλωσίες τῶν κατοίκων ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῶν Ὀσμανιδῶν καί μέ τίς σφαγές «*ὀλόκληρη ἡ Θράκη ὡς τή Δαλματία ρημάχτηκε*». Ἐπίσης, μιὰ εἰκόνα τῆς ἐρήμωσης μᾶς δίνει καί ὁ σερραϊκὸς Νομοκάνοντας (τίτλος Χν').

Ὁ Μανουήλ³⁹ Β', ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἦττα τῶν Σέρβων στὸν Ἐβρο (Μαρίτσα), προσπαθεῖ νά ἀνακαταλάβει τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας. Συνεννοεῖται μέ τοὺς Προκρίτους, τὰς «κεφαλὰς» τῶν Σερρῶν, καί βοηθούμενος ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῶν Σέρβων ἀξιωματικῶν μπαίνει στίς Σέρρες τὸ Νοέμβριο τοῦ 1371⁴⁰.

Μέ τὴν ἐγκατάσταση τῆς ἑλληνικῆς ἐξουσίας στίς Σέρρες δέν σημειώθηκαν ριζικὲς ἀλλαγές, ὅσο ἴσως θά περιμένε κανεῖς, κάτι πού δείχνει πῶς ὁ Μανουήλ δέν εἶχε κανένα λόγο νά ἀνησυχεῖ γιὰ τὴν παρουσία σερβικῶν στρατευμάτων - ὑπολειμμάτων.

Μάλιστα, ἀνώτατοι Σέρβοι κληρικοὶ παραμένουν στίς θέσεις τους, ὅπως ὁ Μητροπολίτης Σερρῶν Θεοδόσιος. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1375 ὁ Θεοδόσιος προεδρεύει στὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριο καί ὑπογράφει μέ σλαβικά γράμματα τὸ πρακτικὸ, ὅπως συνέβαινε στὸ διάστημα τῆς σερβικῆς ἐξουσίας⁴¹.

Ὁ Χαλκοκονδύλης⁴² μᾶς πληροφορεῖ ὅτι αἱ Φέρραι (Σέρραι), Σίχνα (Ζίχνη) καί Δίραμα (Δράμα) καί πολλά ἄλλα φρούρια πού βρισκόνταν στὸ ὄρος Ροδόπη, ὑποτάχτηκαν «*χρόνον τινά*» πρὶν ἀπὸ τὴ συνθήκη

38. Δούκας, τόμ. Α', 3 «*πολιορκήσας (ὁ Μουράτ Α') τὴν Ἀδριανούπολιν ἔσχε καί Θετταλίαν (Μακεδονία) πᾶσαν πλὴν Θεσσαλονίκης*». Καί Γρηγοράς (ἐκδ. Βόννης) III, 118, 3.

39. *Orientalia Christiana analecta* N. 159 σελ. 33, The design of Manouel in Palaeologus in Thessalonica 1382-1387.

40. Ἀποστ. Ἐ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Α' Ἀρχές καί διαμόρφωσή του, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 140.

41. Ζησίου, ὁ.π., σελ. 113 (σημείωμα στὸ τυπικὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ οἴσιου Σάββα πού ὑπῆρχε στὴ Μονὴ Προδρόμου Σερρῶν).

42. Χαλκοκονδύλης, ἐκδοση Darko, τόμ. Α', σελ. 42.

(έγινε τό 1375) ανάμεσα στόν Μουράτ Α΄ καί τόν Ίβάν Σισμάν, πού ήταν ὁ τελευταῖος τσάρος τῶν Βουλγάρων⁴³.

Ἀπό τούς νεότερους ιστορικούς μερικοί (Στράτης, Jorga) διακρίνουν μία μόνο κατάληψη, τό 1373. Ἄλλοι (Πέννας, Wittek) δέχονται δύο καταλήψεις, τό 1373 καί τό 1383⁴⁴. Τέλος, ὁ Τοῦρκος περιηγητής Ἐβλιά Τσελεπή κάμνει διάκριση ανάμεσα στήν προσωρινή καί ὀριστική κατάληψη τῶν Σερρών.

Ὁ Μανουήλ ὁ Β΄ ἀμέσως μετά τήν κατάληψη τῶν Σερρῶν (1371), μέ πολύ βιασύνη ἄρχισε νά ὀχυρώνει τά ἐπικίνδυνα σημεῖα τοῦ κάστρου. Εἶναι πολύ πιθανό πώς - ἀποβλέποντας σέ ἀπόκρουση τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν - ἐπεσκεύασε ἢ κατασκεύασε τρεῖς Πύργους. Ἔτσι τό κάστρο τῶν Σερρῶν θεωρεῖται τώρα ὡς ὁ πρῶτος προμαχῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς Α.

Τό 1382 ἡ κατάσταση στή Μακεδονία ἔγινε πολύ κρίσιμη. Τοῦρκοι ἄτακτοι ἄρχισαν νά λεηλατοῦν τήν ὑπαιθρο καί πιθανόν νά πολιορκήσαν καί τίς Σέρρες. Ὁ Ostrogorskiĭ ἀναφέρει πώς ἡ πολιορκία τῆς πόλης ἄρχισε περί τό τέλος τοῦ 1382, ἐνῶ στίς 19 Σεπτεμβρίου 1383 κυριεύεται μέ ἐπίθεση⁴⁵.

Ἡ ἄλωση τῆς πόλης τῶν Σερρῶν σημειώνεται στ' ἀκόλουθα χρονικά: 1. Στόν κώδικα τῆς ἀγιορείτικης Μονῆς Δοχειαρίου. 2. Στόν ἀρ. 127 κώδικα τῆς ἴδιας Μονῆς. 3. Στόν ἀρ. 355/1369φ τοῦ VREV Chronicon Vaticanum. 4. Στόν ἀρ. 324 κώδικα φύλ. 8β τῆς ἀγιορείτικης Μονῆς Διονυσίου. 6. Στό τέλος τοῦ ἀρ. 1119 κώδικα τοῦ Σινᾶ⁴⁶.

Οἱ Σέρρες, λοιπόν, πέφτουν τέσσερα χρόνια πρῖν ἀπό τήν κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης καί ἑβδομήντα ὀλόκληρα χρόνια πρῖν ἀπό τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης.

Κατά τήν παράδοση, ἡ συνάντηση τῶν ἀντιπροσωπειῶν γιά συνθηκολόγηση καί ὑποταγή τῆς πόλης στούς κατακτητές, ἔγινε ἀνατολικά τῆς πόλης, κοντά στόν Κρουονερίτη ποταμό, ἐκεῖ πού βρίσκεται σήμερα ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Γεωργίου.

Ἡ συνθηκολόγηση προέβλεπε νά μή στρατολογοῦνται οἱ χριστιανοί, νά μή μετατρέπονται οἱ ἐκκλησίες σέ τζαμιά καί νά ἐγκατασταθοῦν οἱ κατακτητές ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς πόλης.

Ἡ τύχη τῆς πόλης ἦταν προδιαγεγραμμένη ἀπό τά πανάρχαια ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ κάτοικοί της γίνονται σκλάβοι καί μαζί καί ὁ Μητρο-

43. Πέτρου Θ. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, ὅ.π., σελ. 56.

44. Τοῦ ἰδίου, σελ. 55.

45. Ἀπόστολου Ἐ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, ὅ.π., σελ. 38 κέξ. Chronica Byzantina Breviora, τόμ. II, σελ. 326.

46. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, «Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», τόμ. I, καί Σπυρίδωνος Λάμπρου «Νέος Ἑλληνομνήμων».

πολίτης Ματθαίος Φακρασής. Η κυριαρχία του Μανουήλ κράτησε 12 χρόνια. Τό 1385 ο Μουράτ Α΄ κτίζει έξω από τό νοτιοδυτικό τείχος τζαμί μέ τό ὄνομα Ἄτικ ἤ Ἐσκι Τζαμί, τό ὁποῖο ἀνακαινίστηκε δύο φορές, τό 1719 καί τό 1836.

Ὁ ἱστορικός Στράτης βεβαιώνει στήν Ἱστορία του πώς οἱ Τούρκοι, ὅταν κατέλαβον τίς Σέρρες, φάνηκαν ἐπεικειῖς κατακτητές καί μεγαλόψυχοι, καθώς καί φιλόανθρωποι⁴⁷.

Κατά τό 1385 ὁ Μανουήλ, ὡς κυβερνήτης τῆς Θεσσαλονίκης, στό ὄνομα του πατέρα του Ἰωάννη, προσπάθησε ξαφνικά νά ξανακαταλάβει τίς Σέρρες. Τήν προσπάθεια ἀνέκοψε ὁ βεζύρης Χαϊρεντίν Πασάς. Ἡ ἐπιχείρηση τελικά ἐπέσπευσε τήν πολιορκία καί κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Μουράτ ὁ Α΄ εἶχε παραχωρήσει στούς Σερραῖους μερικά προνόμια. Βέβαια, αὐτή ἡ στάση ὑπαγορεύτηκε ἀπό καθαρά πολιτικούς λόγους. Δηλαδή, ἀφοῦ δέν εἶχε παγιωθεῖ ἀκόμη ἡ τουρκική κατάκτηση στή Μακεδονία, ὁ σουλτάνος ἤθελε νά καθησυχάσει τά πνεύματα τῶν χριστιανῶν κατοίκων καί αὐτό θά τό πετύχαινε μόνο ἂν δέν ἔθιγε τήν πύο εὐαίσθητη συναισθηματική τους χορδή, τή θρησκευτική.

Πληροφορίες γιά τήν ἐσωτερική κατάσταση τῶν Σερρῶν, γιά τήν κοινωνική καί κοινοτική τους ὀργάνωση, κατά τήν περίοδο πού ἀκολούθησε τήν ἄλωση, μᾶς δίνουν τά ἐγγράφα τῶν Μονῶν καί ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰσίδωρος⁴⁸.

Πρέπει νά θεωρηθεῖ σχεδόν βέβαιο ὅτι ὁ σουλτάνος παραχώρησε στούς Σερραῖους καί ἄλλα προνόμια, ὅπως νά αὐτοδιοικούνται κατά τό πατροπαράδοτο κοινοτικό καθεστῶς. Ἔτσι, βλέπουμε πώς στά 1387 στίς Σέρρες, πού δέν ἔχουν ἀκόμη Μητροπολίτη δικό τους, διακανονίζεται μία διαφορά ἀπό τό τοπικό δικαστήριο (ἴσως Μητροπολιτικό) μέ ἐπικεφαλῆς τό διάκονο Μανουήλ Ξενοφώντα, πού ἦταν «Λογοθέτης Σερρῶν καί Δικαιοφύλακας» του Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχῃ. Τήν ἐπομένη χρονιά (1388) τό Μητροπολιτικό δικαστήριο Σερρῶν λειτουργεῖ μέ ἐπικεφαλῆς τό μητροπολίτη Ζίχνης καί μέ μέλη τους ἐπισκόπους Σπηλαίου Μωυσῆ καί Νικοπόλεως Θεοδόσιο καί διάφορους ἄλλους ἄρχοντες τῆς πόλης.

Ἡ ἐνεργός συμμετοχή τῶν Τούρκων διοικητῶν του τόπου στό Μητροπολιτικό δικαστήριο ὀφείλεται στήν πρόθεση τῶν κατακτητῶν νά παρακολουθοῦν τήν κατάσταση στήν περιοχή αὐτή, πού πρίν ἀπό λίγο εἶχε ἐνσωματωθεῖ στό ὀθωμανικό κράτος.

Στούς κοινοτικούς ἄρχοντες οἱ κατακτητές φέρονται σκληρά. Ἄρχισαν νά προβάλλονται οἱ ἀπαιτήσεις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καί νά ἔρχο-

47. Εὐαγγ. Γ. Στράτη, Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν, ἐν Σέρραις 1926², σελ. 73.

48. Ἀποστ. Ἐ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία του Νέου Ἐλληνισμοῦ, σελ. 148.

νται σέ άμηχανία οί «Προϊστάμενοι τών Κοινών», οί όποίοι φοβούνταν μήπως οί ύπηρεσίες τους ήταν άνώφελες, άφοϋ δέν έξασφάλιζαν τή ζωή, τήν τιμή καί τήν περιουσία τών κατοίκων. Έτσι, σέ δύσκολες στιγμές πολλοί άπό τούς άρχοντες έδειχναν άπρόθυμοι νά αναλάβουν τή διαχείριση τών κοινών. Ο Έπίσκοπος προσπαθεῖ νά τούς πείσει νά μήν παραιτηθούν, αλλά νά μείνουν στίς θέσεις τους, γιατί ή παραμονή τους ήταν άναγκαία⁴⁹.

49. Ά. Βακαλόπουλου, ό. π., σελ. 149-150.

Ἡ εἴσοδος τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Προδρόμου (Β. Τζανακάρη, Εἰκονογραφη-
μένη Ἱστορία τῶν Σεραῶν, τόμ. Α', σ. 381).